

Справаздача за 2017 год аб свабодзе веравызнання ў Беларусі

Асноўныя палажэнні

Канстытуцыя гарантуе грамадзянам свабоду веравызнання і магчымасць практыкаваць любыя рэлігійныя перакананні, але забараняе рэлігійную дзейнасць, накіраваную супраць суверэнітэту дзяржавы, яе канстытуцыйнага ладу і «грамадзянскай згоды». Закон прызнае «вызначальную ролю» Беларускай праваслаўнай царквы (БПЦ). Канкардат забяспечвае БПЦ такія правы і прывілеі, якіх не маюць іншыя рэлігійныя групы, аднак пры гэтым закон таксама прызнае гістарычную важнасць такіх «традыцыйных» канфесій, як каталіцтва, іудаізм, іслам і евангельскае лютэранства. Паводле закона, усе зарэгістраваныя рэлігійныя групы мусяць атрымліваць дазвол на правядзенне мерапрыемстваў па-за межамі сваіх памяшканняў, у тым ліку і для празелітызму, а таксама павінны атрымаць папярэдні дазвол уладаў на ўвоз і распаўсюд рэлігійнай літаратуры. Закон забараняе любую рэлігійную дзейнасць з боку незарэгістраваных груп. Улады працягвалі затрымліваць і штрафваць асобаў за празелітызм. У рэлігійных меншасцяў, у тым ліку звязаных з Саветам баптысцкіх цэркваў, па-ранейшаму былі праблемы з рэгістрацыяй. Некаторыя рэлігійныя меншасці, як і раней, неахвотна падавалі заявы на рэгістрацыю, паводле звестак, праз страх пераследу і пакарання. Урад працягваў назіраць за меншасцямі і незарэгістраванымі рэлігійнымі суполкамі, асабліва тымі, якія ён вызначаў як «замежныя» або «культы». Паводле праваабарончых груп, турэмныя ўлады адмаўлялі мусульманскім і пратэстанцкім святарам, а таксама святарам нетрадыцыйных канфесій у доступе да зняволеных, якія вызнаюць іх рэлігіі, у той час як прадстаўнікам БПЦ і Рымска-каталіцкім святарам такі доступ даваўся. Пратэстанцкія і іншыя рэлігійныя меншасці паведамлялі, што па-ранейшаму мелі складанасці з атрыманнем памяшканняў для выкрыстання ў якасці малельных дамоў. Яны таксама паведамлялі, што ўлады адмаўлялі ў візах і адхілялі заяўкі на працягненне знаходжання ў краіне некаторым замежным місіянерам, але пры гэтым скасоўвалі адмовы, дадзеныя раней іншым прадстаўнікам духавенства.

Лідары габрэйскіх суполак працягвалі выказваць заклапочанасць з нагоды штогадовага ўшанавання БПЦ памяці дзіцяці, нібыта забітага габрэямі каля Гродна ў 1690 годзе, у якасці аднаго са сваіх святых і пакутнікаў. Паступалі паведамленні пра вандалізм у дачыненні да габрэйскіх мемарыялаў у

Магілёве. У лютым Магілёўскі раённы суд прызнаў вінаватымі трох асобаў за распыленне чорнай фарбы на помнік у памяць габрэяў, забітых нацыстамі. У траўні суд вышэйшай інстанцыі адхіліў іх апеляцыю, падтрымаўшы абвінаваўчы прысуд. У лістападзе магілёўская міліцыя арыштавала двух чалавек за крадзеж частак металёвай агароджы з магілаў на габрэйскіх могілках. Таксама ў лістападзе Магілёўскі суд прысудзіў грамадзяніна да шасці месяцаў пазбаўлення волі за распальванне этнічнай нянавісці да рускіх і габрэяў і заклікі да забойства габрэяў, якія ён размяшчаў у сваіх пастах у сацыяльных сетках.

У верасні супрацоўнікі амбасады ЗША і амерыканская дэлегацыя, якая ў гэты час знаходзілася ў краіне з візітам, сустрэліся з афіцыйнымі прадстаўнікамі Міністэрства культуры і Міністэрства замежных справаў, а таксама пракурорамі для абмеркавання пытанняў, звязаных з захаваннем месцаў габрэйскай культурнай і гістарычнай спадчыны. Часовы павераны ў справах і іншыя супрацоўнікі амбасады сустракаліся з прадстаўнікамі габрэйскіх суполак для абмеркавання праяваў антысемітызму і захавання габрэйскай рэлігійнай спадчыны. Супрацоўнікі амбасады таксама сустракаліся з рыма-католікамі, пратэстантамі, вернікамі Сведкаў Іеговы, сябрамі Міжнароднага таварыства Свядомасці Крышны (МТСК) і іншымі групамі, з актывістамі грамадзянскай супольнасці і адвакатамі рэлігійных груп для абмеркавання дзяржаўных абмежаванняў на рэгістрацыю і дзейнасць рэлігійных меншасцяў.

Раздзел I. Рэлігійная дэмаграфія

Урад ЗША ацэньвае агульную колькасць насельніцтва ў 9,6 млн чалавек (дадзеныя ліпеня 2017 года). Згодна з апытаннем Дзяржаўнага інфармацыйна-аналітычнага цэнтра пры Адміністрацыі Прэзідэнта, праведзеным у студзені 2016 года, блізу 53 % дарослага насельніцтва належыць да БПЦ, 6 % - да Рымска-каталіцкай царквы. 8 % дарослага насельніцтва прылічваюць сябе да атэістаў, а 22 % не змаглі вызначыцца. Меншыя рэлігійныя групы, якія складаюць прыкладна 2 % насельніцтва, уключаюць іўдзеяў, мусульман, грэка-католікаў (уніятаў), старавераў (як тых, хто практыкуе сваю веру са святарамі і звычайна завуцца “папоўцамі”, так і тых, хто практыкуе веру без святароў і звычайна завуцца “беспапоўцамі”) і іншых праваслаўных груп, што не ўваходзяць у БПЦ. Гэтыя 2 % таксама ўключаюць лютэран, Сведкаў Іеговы, Апостальскіх хрысціян, прэсвітарыян і

іншыя пратэстанцкія групы, прадстаўнікоў Армянскай апостальскай царквы, лаціна-католікаў, прадстаўнікоў Міжнароднага таварыства Свядомасці Крышны, бахаеў, Царкву Ісуса Хрыста Святых апошніх дзён (мармонаў) і будыстаў. Габрэйскія суполкі паведамлялі, што налічвалася ад 30 000 да 40 000 габрэяў. Этнічныя палякі, якія складаюць блізу 3 % насельніцтва, як правіла з'яўляюцца рыма-католікамі.

Раздзел II. Статус стаўлення ўладаў да свабоды веравызнання

Прававы кантэкст

Канстытуцыя гарантуе грамадзянам свабоду веравызнання і магчымасць практыкаваць любыя рэлігійныя перакананні ды ўдзельнічаць у актах пакланення, не забароненых законам. Яна прадугледжвае роўнасць усіх рэлігій перад законам. Канстытуцыя сцвярджае, што стасункі паміж дзяржавай і рэлігійнымі арганізацыямі рэгулююцца законам “з улікам іх уплыву на фармаванне духоўных, культурных і дзяржаўных традыцый беларускага народа”. Яна забараняе дзейнасць рэлігійных груп, накіраваную супраць суверэнітэту дзяржавы, яе канстытуцыйнай сістэмы і грамадзянскай згоды, звязаную з парушэннем грамадзянскіх правоў і свабод, што “перашкаджае выкананню дзяржаўных, грамадскіх і сямейных абавязкаў” грамадзянамі або наносіць шкоду здароўю і маралі грамадства. Канстытуцыя сцвярджае, што закон вызначае ўмовы вызвалення ад вайскавай службы і ў якасці яе замены ўводзіць прызыў на альтэрнатыўную службу.

Апарат Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў рэгулюе ўсе рэлігійныя пытанні.

Закон прызнае “вызначальную ролю” БПЦ у развіцці традыцый народа, а таксама гістарычную значнасць рэлігійных груп, якія звычайна называюць “традыцыйнымі канфесіямі”: каталіцтва, іудаізму, ісламу і евангельскага лютэранства. Закон не разглядае ў якасці “традыцыйных” больш новыя рэлігійныя групы, а таксама больш старыя групы, такія як стараверы, грэка-католікі (уніяты) і кальвінісцкія царквы, што сягаюць сваімі каранямі ў гісторыю краіны ад XVII стагоддзя.

Канкардат паміж дзяржавай і БПЦ забяспечвае БПЦ аўтаномію ва ўнутраных справах, свабоду ажыццяўляць рэлігійныя абрады і іншыя віды дзейнасці, а таксама асаблівыя стасункі з дзяржавай. Канкардат прызнае “ўплыў БПЦ на фармаванне духоўных, культурных і нацыянальных традыцый беларускага

народа”. Хоць, паводле яго, пагадненне не абмяжоўвае свабоду веравызнання іншых рэлігійных групаў, канкардат заклікае дзяржаву і БПЦ змагацца з неназванымі “псеўдарэлігійнымі структурамі, якія ўяўляюць небяспеку для асобных людзей і ўсяго грамадства”. БПЦ, у адрозненне ад іншых рэлігійных суполак, атрымлівае субсідыі ад дзяржавы. Акрамя таго, БПЦ валодае выключным правам на выкарыстанне слова “праваслаўны” ў сваёй назве і можа ўжываць у якасці свайго сімвала шасціканцовы Крыж Еўфрасінні Полацкай, святой-заступніцы краіны.

Канкардат таксама служыць асновай для пагадненняў паміж БПЦ і асобнымі дзяржаўнымі органамі. Існуе прынамсі тузін такіх пагадненняў, у тым ліку пагадненне з Міністэрствам адукацыі, якое тычыцца супрацоўніцтва ў галіне адукацыі на перыяд да 2020 года і прадугледжвае сумесныя праекты з мэтай “духоўнага і маральнага выхавання” студэнтаў на аснове традыцый і гісторыі БПЦ.

Закон вызначае тры ўзроўні зарэгістраваных рэлігійных груп: рэлігійныя суполкі, рэлігійныя аб’яднанні і рэспубліканскія рэлігійныя аб’яднанні. Рэлігійныя суполкі павінны ўключаць не менш за 20 чалавек ва ўзросце, старэйшым за 18 год, якія жывуць у адным ці некалькіх суседніх раёнах. Рэлігійныя аб’яднанні павінны ўключаць прынамсі 10 рэлігійных суполак, адна з якіх мусіць дзейнічаць у краіне не менш за 20 год, і могуць быць утвораныя толькі рэлігійным аб’яднаннем на рэспубліканскім узроўні. Рэспубліканскія рэлігійныя аб’яднанні могуць фармавацца толькі тады, калі яны ахопліваюць актыўныя рэлігійныя суполкі прынамсі ў чатырох з шасці абласцей краіны.

Згодна з дзяржаўнымі дадзенымі на 1 студзеня, у краіне зарэгістравана 25 рэлігійных канфесій і дэнамінацый, якія ахопліваюць 3 350 рэлігійных суполак і 174 рэлігійныя аб’яднанні, манастыры/кляштары, місіі, братэрствы, сястрынствы і школы. У БПЦ налічваецца 1 681 рэлігійная суполка, 15 дыяцэзій, 7 школ, 35 манастыроў, 15 братэрстваў і 10 сястрынстваў. Рымска-каталіцкая царква мае 4 дыяцэзіі, 5 школ, 11 місій, 9 кляштараў і 496 суполак. Пратэстанцкія рэлігійныя арганізацыі 14 дэнамінацый маюць 1 033 рэлігійныя суполкі, 21 аб’яднанне, 22 місіі і 5 школ. Зарэгістравана 33 рэлігійныя суполкі старавераў. Існуе тры габрэйскія рэлігійныя аб’яднанні – Артадаксальнае, Хабад-любавіцкае і Рэфарматарскае, якія маюць 52 суполкі, уключна з 10

аўтаномнымі суполкамі. Акрамя таго, зарэгістравана 24 мусульманскія рэлігійныя суполкі, 23 суніцкія і адна шыіцкая.

Рэспубліканскія рэлігійныя аб'яднанні ўключаюць БПЦ, Рымска-каталіцкую царкву, Стараверскую царкву, Саюз евангельскіх хрысціян-баптыстаў, Саюз хрысціян веры евангельскай, Канфедэрацыю цэркваў хрысціян-адвентыстаў сёмага дня, Аб'яднанне Новаапостальскіх цэркваў, Саюз хрысціянскіх цэркваў поўнага Евангелля, Аб'яднанне Сведкаў Іеговы і Саюз евангельска-лютэранскіх цэркваў. Габрэйскія аб'яднанні рэспубліканскага ўзроўню ўключаюць Габрэйскі рэлігійны саюз, Аб'яднанне габрэйскіх рэлігійных суполак і Саюз суполак рэфарматарскага іудаізму. Да рэспубліканскіх мусульманскіх аб'яднанняў належаць Мусульманскае рэлігійнае аб'яднанне і Духоўны савет мусульманаў. Рэлігійнае аб'яднанне бахаеў таксама з'яўляецца рэспубліканскім рэлігійным аб'яднаннем.

Для рэгістрацыі рэлігійная суполка мусіць падаць афіцыйную заяву з наступнай інфармацыяй: спіс імёнаў заснавальнікаў, месца іх пражывання, грамадзянства і асабістыя подпісы; копіі ўстаноўчых актаў; пратакол устаноўчага сходу; дазвол мясцовых уладаў, які пацвярджае права суполкі арэндаваць або выкарыстоўваць якую-кольвечы маёмасць, пазначаную ў яе статуце. Рэлігійная група, раней не зарэгістраваная ўладамі, павінна таксама даваць інфармацыю пра сваю веру. Закон прадугледжвае, што ўлады могуць запатрабаваць да шасці месяцаў для разгляду заявы на рэгістрацыю ў сувязі з дадатковай ацэнкай рэлігіі, якую выконвае прызначаная дзяржавай камісія экспертаў у галіне рэлігіі. Камісія ацэньвае асноўныя вучэнні рэлігіі, яе абрады, практыкі, гісторыю, формы і метады дзейнасці; узровень дабрабыту і дабрачынных паслуг; празелітызм і місіянерскую дзейнасць; падыходы да пытанняў шлюбу і сям'і; адукацыйную дзейнасць; стаўленне да аховы здароўя і адпаведнасць патрабаванням заканадаўства. Акрамя таго, суполка павінна прадставіць любыя тэксты, напісаныя яе заснавальнікам, або тыя, што рэлігійнымі паслядоўнікамі лічацца святымі; інфармацыю аб забаронах для святароў і прыхільнікаў; спіс краін, дзе гэтая рэлігія шырока распаўсюджаная і спіс краін, што прызнаюць рэлігію афіцыйна. Яна таксама павінна ўтрымліваць інфармацыю пра краіны, якія адмовіліся прызнаваць гэтую рэлігію, і інфармацыю пра судовы пераслед паслядоўнікаў рэлігіі ў іншых краінах.

Усе заявы на рэгістрацыю разглядаюць абласныя органы ўлады, а таксама ўлады горада Мінска або мясцовыя муніцыпальныя органы ўлады (для груп па-за межамі Мінска). Дапушчальныя падставы для адмовы ў рэгістрацыі дастаткова шырокія і ўключаюць у сябе невыкананне патрабаванняў да стварэння суполкі; няўзгоднены або сфальсіфікаваны статут ці іншы патрабаваны дакумент; парушэнні працэдураў стварэння рэлігійных арганізацый або адмоўную ацэнку прызначанай дзяржавай рэлігійнай экспертнай камісіі. Суполкі могуць аспрэчыць адмову ў судзе.

Для рэгістрацыі ў якасці рэлігійнага аб'яднання або рэспубліканскага рэлігійнага аб'яднання група мусіць падаць афіцыйную заяву з копіяй устаноўчых актаў, спіс сябраў кіраўнічага органа з біяграфічнымі звесткамі, пацверджанне дазволу на знаходжанне аб'яднання ў вызначаным месцы і пратаколы яго ўстаноўчага з'езду. Рэлігійныя аб'яднанні маюць выключнае права ствараць рэлігійныя навучальныя ўстановы і арганізоўваць кляштарныя і манастырскія суполкі. Усе заявы на стварэнне аб'яднанняў і рэспубліканскіх аб'яднанняў павінны быць пададзены ў Апарат Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў, які мае 30 дзён на адказ. Падставы для адмовы з'яўляюцца тымі самымі, як і для рэлігійных суполак, з той розніцай, што яны ўключаюць невыкананне патрабаванняў для стварэння не суполак, а аб'яднанняў. Адмова ці немагчымасць Апарата Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў даць адказ цягам 30-дзённага перыяду могуць быць абскарджаныя ў судзе.

Закон абмяжоўвае дзейнасць рэлігійных суполак і аб'яднанняў у вобласці юрысдыкцыі, у якой яны зарэгістраваныя. Закон дазваляе дзяржаўным органам, адказным за рэгістрацыю, выносіць пісьмовыя папярэджанні зарэгістраванай рэлігійнай групе за парушэнне любога закона або ажыццяўленне дзейнасці, якая выходзіць за рамкі абавязкаў, пазначаных у статуце групы. Дзяржава можа звярнуцца ў адпаведны суд у залежнасці ад юрысдыкцыі з мэтай зачыніць групу ў выпадку, калі тая не спыніла пазначаную ў пісьмовым папярэджанні незаконную дзейнасць на працягу 6 месяцаў або калі такая дзейнасць паўтараецца цягам аднаго года з моманту папярэджання. Дзяржава можа прыпыніць дзейнасць рэлігійнай групы да рашэння суда. Закон не ўтрымлівае палажэнняў аб абскарджанні папярэджання або прыпыненні яго дзеяння.

Закон забараняе любую рэлігійную дзейнасць ад імя незарэгістраваных груп і вызначае ступень пакарання прадстаўнікоў груп, якая вар'юецца ад нявызначаных штрафаў і да двух год пазбаўлення волі.

Жыллёвы кодэкс дазваляе рэлігійным групам праводзіць службы ў жылых памяшканнях, калі мясцовыя ўлады даюць на гэта дазвол. Мясцовыя ўлады мусяць пацвердзіць, што памяшканне адпавядае шэрагу нормаў, у тым ліку патрабаванням дзяржаўнай бяспекі і аховы здароўя, а таксама санітарным нормам. Такое рашэнне не прымаецца аўтаматычна, і закон не дазваляе рэлігійным групам праводзіць службы ў прыватных памяшканнях без папярэдняга дазволу мясцовых уладаў.

Паводле закона, усе рэлігійныя групы павінны атрымаць дазвол на правядзенне мерапрыемстваў, уключна з празелітызмам, па-за межамі сваіх памяшканняў.

Закон патрабуе, каб усе рэлігійныя групы атрымлівалі з боку ўладаў папярэдні дазвол на ўвоз і распаўсюд рэлігійнай літаратуры. Працэс прыняцця рашэння ўключае афіцыйны разгляд дакументаў прызначанымі ўрадам экспертамі ў рэлігійных пытаннях.

Нягледзячы на тое, што не існуе закона, які б прадугледжваў сістэматычны працэс рэстытуцыі маёмасці, у тым ліку рэлігійнай, канфіскаванай у савецкі перыяд і перыяд фашысцкай акупацыі, групы могуць падаць мясцовым уладам заяву на рэстытуцыю ўласнай маёмасці. Пры гэтым закон аб рэлігіі забараняе рэстытуцыю канфіскаванай маёмасці, якая на дадзены момант выкарыстоўваецца ў культурніцкіх і спартовых мэтах.

Закон дазваляе аб'яднанням і рэспубліканскім аб'яднанням ствараць школы для навучання духавенства, але забараняе гэта рабіць рэлігійным суполкам.

Толькі зарэгістраваным рэлігійным суполкам, якія ўваходзяць у рэспубліканскія рэлігійныя аб'яднанні, закон дазваляе арганізоўваць пазакласныя рэлігійныя мерапрыемствы ў навучальных установах. Закон гаворыць, што рэспубліканскае рэлігійнае аб'яднанне павінна спачатку заключыць пагадненне аб супрацоўніцтве з Міністэрствам адукацыі. Студэнты, што жадаюць удзельнічаць у добраахвотнай "маральнай, грамадзянскай і патрыятычнай адукацыі" ў супрацоўніцтве з рэлігійнымі групамі, павінны альбо падаць пісьмовую заяву, у якой выразіць сваё жаданне прымаць удзел, альбо забяспечыць згоду на гэта сваіх законных

апекуноў. Згодна з законам, “такая адукацыя падвышае дасведчанасць моладзі ў любых рэлігійных групах, дзейнасць якіх накіраваная на падрыў суверэнітэту, грамадзянскай згоды і канстытуцыйнага ладу Рэспублікі Беларусь або ў парушэннях правоў і свабод чалавека”.

Закон забараняе рэлігійным групам, якія ніяк сябе не ідэнтыфікуюць, праводзіць заняткі ў якіх-кольвечы школах. Закон таксама забараняе візіты прадстаўнікоў замежных рэлігійных місій; місіянерскую дзейнасць; збор ахвяраванняў для рэлігійных груп або складкі ад студэнтаў ці любую іншую дабрачыннасць; распаўсюд рэлігійнай літаратуры, аўдыё-, відэа- і іншых рэлігійных матэрыялаў; правядзенне набажэнстваў, рэлігійных абрадаў і цырымоній і размяшчэнне рэлігійных сімвалаў і атрыбутаў у навучальных установах.

Закон не дапускае па рэлігійных меркаваннях дзейнасць прыватных рэлігійных пачатковай, малодшай і старшай школаў, а таксама хатняе навучанне.

Закон вызначае пакаранне, якое вар’юецца ад штрафаў і да пяці год пазбаўлення волі, за ўхіленне ад абавязковай вайскавай службы для асобаў, якія адмаўляюцца выконваць вайсковы абавязак па прычыне сваіх рэлігійных ці іншых перакананняў. Новае палажэнне закона, прынятае ў 2016 годзе, дазваляе альтэрнатыўную грамадзянскую службу асобам, якія адмаўляюцца службыць у войску паводле меркаванняў сумлення. Паводле закона, асобы, якія ўхіляюцца ад альтэрнатыўнай грамадзянскай службы, могуць патрапіць у турму на тэрмін да 5 год.

Толькі зарэгістраваныя рэлігійныя аб’яднанні могуць звяртацца ў Апарат Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў па дазвол на запрашэнне замежных святароў у краіну. Апарат Упаўнаважанага мусіць даць дазвол да таго, як замежныя рэлігійныя работнікі змогуць службыць у мясцовых кангрэгацыях, выкладаць ці навучацца ў мясцовых установах або браць удзел у дабрачыннай дзейнасці. Такі дазвол звычайна даецца тэрмінам на адзін год, і гэты тэрмін можа быць альбо скарачаны, альбо працягнуты. Апарат Упаўнаважанага мае 30 дзён для адказу на запыт аб выдачы візы замежнаму духавенству (рэлігійныя візы) і можа адхіліць запыт без тлумачэння прычынаў. Апеляцыі не прадугледжаныя.

Паводле закона, урад дазваляе замежным місіянерам займацца рэлігійнай дзейнасцю толькі ў той вобласці, у якой зарэгістравана іх рэлігійнае аб'яднанне. Пераводы замежных святароў у межах рэлігійнага аб'яднання, у тым ліку з адной парафіі ў іншую, патрабуюць папярэдняга дазволу з боку ўладаў. Паводле закона, замежнікі не могуць узначальваць рэлігійныя групы. Улады могуць рабіць вымовы і высылаць замежных грамадзян, якія афіцыйна знаходзяцца ў краіне для выканання нерэлігійнай працы, у выпадку, калі тыя ажыццяўляюць якую-кольвечы рэлігійную дзейнасць. Праваахоўныя органы па ўласнай ініцыятыве або па рэкамендацыі іншых дзяржаўных органаў, для прыкладу, службаў бяспекі, могуць патрабаваць, каб замежныя святары пакінулі краіну.

Краіна з'яўляецца ўдзельнікам Міжнароднага пакта аб грамадзянскіх і палітычных правах.

Правапрымяняльная дзяржаўная практыка

Рэзюмэ: Дзяржава працягвала затрымліваць і штрафваць за празелітызм грамадзян, у тым ліку прадстаўнікоў Сведкаў Іеговы і баптыстаў. Рэлігійныя меншасці па-ранейшаму мелі складанасці з рэгістрацыяй і ў некаторых выпадках неахвотна падавалі заявы на рэгістрацыю, паводле звестак, праз страх перад пераследам і пакараннем. Улады таксама працягвалі сачыць за мінарытарнымі і незарэгістраванымі рэлігійнымі групамі, перадусім за тымі, якія яны лічылі “замежнымі” і “культамі”. Згодна з інфармацыяй праваабарончых груп, адміністрацыя турмаў адмаўляла мусульманскім і пратэстанцкім святарам, а таксама святарам нетрадыцыйных веравызнанняў у доступе да зняволеных вернікаў, у той час як такі доступ мела духавенства БПЦ і рымска-каталіцкія святары. Пратэстанцкія і іншыя рэлігійныя меншасці паведамлялі, што працягвалі сутыкацца са складанасцямі ў атрыманні памяшканняў для выкрыстання ў якасці храмаў. Яны паведамлялі, што дзяржава працягвала адвольна даваць дазвол на правядзенне рэлігійных сходаў або адмаўляць у ім, а таксама адмаўляла ў візах ці ў іх працягненні адным замежным місіянерам, адначасова анулюючы свае ранейшыя адмовы ў дачыненні да іншых святароў.

Паводле словаў Сведкаў Іеговы, былі выпадкі, калі ўлады на кароткі тэрмін затрымлівалі прадстаўнікоў Сведкаў Іеговы за празелітызм у Гродна, Дзяржынску, Лоеве і Смаргоні. У Смаргоні ўлады затрымалі Вольгу Фядулаву за распаўсюд у сакавіку друкаваных матэрыялаў, аднак мясцовы суд 14

красавіка спыніў яе справу. У аналагічным выпадку мясцовы суд у Гродна аштрафаваў двух сведак Іеговы па абвінавачанні ў правядзенні 10 чэрвеня несанкцыянаванага сходу. Апеляцыйны суд, паводле звестак, спыніў іх справу ў ліпені.

Навінавы сервіс міжнароднай праваабарончай арганізацыі па садзеянні свабодзе веравызнання “Форум 18” паведамляў, што ў сярэдзіне кастрычніка і лістападзе ў Лепелі міліцыянты затрымлівалі сябраў Савета Баптысцкіх царкваў. Паводле “Форума 18”, міліцыя затрымала прадстаўнікоў царквы за спевы і раздачу хрысціянскіх кніг і часопісаў мінакам каля гарадскога рынка. Улады аштрафавалі прадстаўніка царквы Андрэя Фокіна на 460 рублёў (\$230) за нібыта арганізацыю 21 кастрычніка незаконнага пікета. Яго і яго жонку аштрафавалі на 460 рублёў (\$230) і на 575 рублёў (\$290) адпаведна за аналагічнае паўторнае правапарушэнне 30 кастрычніка. 4 лістапада міліцыя на кароткі тэрмін затрымала прынамсі 9 прадстаўнікоў царквы і, паводле звестак, правяла ва ўчастку іх допыт. Фокін паведаміў, што міліцыянты паранілі яму твар і настолькі шчыльна надзелі кайданкі на іншага прадстаўніка царквы, што ў таго анямелі рукі. 10 лістапада на брата Фокіна наклалі штраф у памеры 460 рублёў (\$230) за арганізацыю дэманстрацыі без атрымання дазволу ад мясцовых уладаў. Фокін распавёў сродкам масавай інфармацыі, што ён падаў скаргу ў пракуратуру ў сувязі з дрэнным абыходжаннем, аднак да канца года так і не атрымаў адказу ад пракуратуры.

Улады па-ранейшаму сачылі за дзейнасцю разнастайных пратэстанцкіх рэлігійных меншасцяў, перадусім тых, якіх яны называлі “замежнымі” або “культамі”. На думку розных назіральнікаў, дзяржаўныя ідэолагі працягвалі ажыццяўляць маніторынг дзейнасці сябраў незарэгістраваных рэлігійных груп на іх працоўных месцах, хоць паведамленняў пра факты іх судовага пераследу не паступала. Прадстаўнікі дзяржаўных органаў, паводле звестак, час ад часу праводзілі нефармальныя гутаркі з сябрамі рэлігійных груп, каб даведацца пра іх дзейнасць. Паводле паведамленняў рэлігійных лідараў, супрацоўнікі дзяржаўных органаў бяспекі таксама працягвалі наведваць рэлігійныя службы зарэгістраваных пратэстанцкіх суполак з мэтай маніторынгу, што сябры суполак расцэньвалі як запалохванне і ціск на іх. Рымска-каталіцкая царква выражала заклапочанасць тым, што ў шэрагу раёнаў краіны мясцовыя ідэолагі патрабавалі, каб царква прадстаўляла ім праграмы нядзельных школ і спісы дзяцей, якія іх наведваюць.

Хрысціянскія групы працягвалі заяўляць, што патрабаванні да рэгістрацыі для рэлігійных групаў заставаліся складанымі і цяжкімі для выканання, што, па іх словах, абмяжоўвала іх дзейнасць, душыла свабоду рэлігіі і легалізавала крымінальны пераслед асобаў за іх рэлігійныя перакананні. Яны паведамлялі, што прынцыпы, якімі кіравалася дзяржава пры ацэнцы заяваў на рэгістрацыю, заставаліся даволі шырокімі і па-ранейшаму давалі падставу ўладам для адхілення заяваў на рэгістрацыю тых груп, якія яны лічылі непажаданымі. 14 красавіка ўлады Барысава адмовілі ў рэгістрацыі суполцы Сведкаў Іеговы. Мясцовыя ўлады ў Слоніме і Вілейцы працягвалі адхіляць шматлікія заявы на рэгістрацыю Сведкаў Іеговы. Улады таксама працягвалі адмаўляць у рэгістрацыі некалькім пратэстанцкім рэлігійным суполкам, у тым ліку суполцы баптыстаў у Слоніме.

Незалежныя рэлігійныя эксперты працягвалі паведамляць пра тое, што рэлігійныя мінарытарныя групы працягвалі неахвотна падаваць заявы на рэгістрацыю, паколькі сябры груп па-ранейшаму не хацелі прадстаўляць свае імёны ў рамках працэсу падачы заяваў праз страх перад пераследам і пакараннем з боку ўладаў. Акрамя таго, некаторыя з іх казалі, што яны не паведамлялі пра адмову ў рэгістрацыі, паколькі верылі, што калі яны не будуць разгалашваць факт адмовы, то і далей змогуць весці перамовы з уладамі аб рэгістрацыі суполак.

Шматлікія незарэгістраваныя рэлігійныя групы паведамлялі, што працягвалі падтрымліваць мінімальную бачную прысутнасць у сувязі з, як яны лічаць, варожым стаўленнем да іх дзяржавы і страхам крымінальнага пераследу. На думку незалежных рэлігійных экспертаў, многія зарэгістраваныя рэлігійныя суполкі таксама не жадалі паведамляць пра нападкі і абмежаванні, баючыся пакарання.

Нетрадыцыйныя рэлігійныя групы працягвалі заяўляць, што працэдуры рэгістрацыі і выкарыстання жылых памяшканняў для рэлігійных сходаў заставаліся грувасткімі і адвольнымі. Улады працягвалі адмяняць дазвол на правядзенне рэлігійных службаў у прыватным доме, дадзены ў 2014 годзе зарэгістраванай суполцы Сведак Іеговы ў Гомелі, але пры гэтым дазвалялі ім праводзіць службы ў арандаваным памяшканні.

Праваабарончыя групы паведамлялі, што адміністрацыя турмаў працягвала адмаўляць мусульманскім і пратэстанцкім святарам, а таксама святарам нетрадыцыйных веравызнанняў (любыя канфесіі, якія не ўваходзяць у лік

чатырох, прызнаных “традыцыйнымі”) у дазvole на наведванне зняволеных у турме. У той самы час, паводле іх словаў, улады працягвалі даваць БПЦ і Рымска-каталіцкім святарам давол на рэгулярнае наведванне вернікаў у турме, а многія турмы мелі дачыненні з праваслаўнымі рэлігійнымі ўстановамі.

5 траўня Брэсцкія ўлады адмовілі Царкве поўнага Евангелля ў дазvole на арганізацыю роварнага туру, прысвечанага 500-годдзю выдання па-беларуску першай друкаванай Бібліі 1517 года і прасоўванню хрысціянскіх каштоўнасцяў. Суполка планавала пачаць тур у Брэсце і скончыць у Баранавічах, па дарозе спыняючыся і сустракаючыся з прыхільнікамі ў Кобрыне, Драгічыне і Пінску. Улады забаранілі тур і сустрэчы, спасылаючыся на адсутнасць узгаднення дзеянняў рэлігійнай групы з органамі ДАІ і заяўляючы, “што масавыя мерапрыемствы ў прапанаваным фармаце ў гарадах па ходзе следавання не прадстаўляюцца магчымымі”.

Сведкі Іеговы паведамлялі, што Мінскія гарадскія ўлады падтрымалі заяву на правядзенне кангрэса ў Мінску 7 ліпеня. Прыкладна 7 300 вернікаў без аніякіх перашкодаў узялі ўдзел у кангрэсе. У Віцебску ўлады адхілілі аналагічны запыт на правядзенне мясцовага кангрэса.

Рэлігійныя групы, перадусім пратэстанты і Сведкі Іеговы, працягвалі паведамляць пра тое, што яны па-ранейшаму асцярожна ставяцца да празелітызму і распаўсюду рэлігійных матэрыялаў праз, паводле іх словаў, агульную атмасферу запалохвання і страх перад пакараннем. Праваслаўная літаратура, як яны сцвярджаюць, застаецца даступнай па ўсёй краіне. Яны таксама паведамлілі, што БПЦ па-ранейшаму магла свабодна займацца празелітызмам і, у адрозненне ад іншых рэлігійных груп, па-ранейшаму дапускалася да ўдзелу ў спансаваных дзяржавай публічных мерапрыемствах, напрыклад, сходах, без неабходнасці атрымання папярэдняга дазволу з боку ўладаў.

Рэлігійныя групы працягвалі паведамляць пра праблемы, звязаныя з набыццём нерухомасці ў якасці месца адпраўлення культуры. Яны распавялі, што перавод жылой нерухомасці ў нерухомасць для рэлігійных мэтаў заставаўся праблематычным. Арэнда грамадскага аб’екта для правядзення рэлігійных службаў таксама была складанай задачай, асабліва для незарэгістраваных груп. Напрыклад, некаторыя пратэстанцкія суполкі працягвалі паведамляць пра тое, што яны маглі падпісваць толькі

кароткатэрміновыя дамовы арэнды з уладальнікамі аб'ектаў, арандаваных суполкамі, што па-ранейшаму дазваляла ўладам аказваць ціск на ўладальнікаў з мэтай разарваць або не працягнуць дамову арэнды як сродка прыпынення рэлігійнай дзейнасці. Пратэстанцкія групы заяўлялі, што яны па-ранейшаму знаходзяцца пад больш моцным ціскам, чым іншыя групы, паколькі яны маюць менш магчымасцяў валодаць рэлігійнымі аб'ектамі, а іх прыватныя дамы занадта малыя, каб змясціць усіх.

Дзяржава патрабавала, каб студэнты выкарыстоўвалі падручнікі, якія, паводле прадстаўнікоў нетрадыцыйных рэлігійных груп, садзейнічалі праявам нецярпімасці да іх, і спасылаліся на раздзелы кніг, у якіх такія групы называліся “сектамі”. Нягледзячы на просьбы рэлігійных груп, дзяржава па-ранейшаму не ўносіла ніякіх зменаў у гэтыя падручнікі.

Кіраўніцтва школ сярод усіх зарэгістраваных рэлігійных груп па-ранейшаму супрацоўнічала выключна з БПЦ на падставе канкардату паміж БПЦ і дзяржавай. Школьнае кіраўніцтва працягвала запрашаць святароў БПЦ выступаць перад вучнямі, арганізоўваць экскурсіі на аб'екты БПЦ і ўдзельнічаць ва ўрачыстасцях, праграмах і гуманітарных праектах БПЦ.

Рэлігійныя групы заяўлялі, што дзяржава працягвала прымяняць візавыя правілы такім чынам, каб абмежаваць магчымасць працы і пражывання ў краіне замежных місіянераў. Паводле дадзеных Рымска-каталіцкай царквы, у красавіку Апарат Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў адмовіў польскаму грамадзяніну святару Роберту Маціеўскаму ў дазvole на службу ў Мсціслаўскай парафіі. “Форум 18” паведаміў, што той вярнуўся ў Польшчу, адслужыўшы ў раёне святаром амаль 10 год. 23 траўня прадстаўнік Апарата Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў Андрэй Араеў сказаў “Форуму 18”, што інстанцыя мае права не паведамляць аб прычынах адмовы. 9 кастрычніка НДА “Дапамога царкве ў нястачы” апублікавала інтэрв’ю з Арцыбіскупам Тадэвушам Кандрусевічам. У інтэрв’ю ён апісаў праблему, з якой сутыкаюцца замежныя святары: толькі што прыбыўшыя святары мусяць праходзіць праз доўгі працэс узгаднення перад тым, як атрымаюць дазвол на правядзенне Імшы, яны часта атрымліваюць візу толькі на перыяд ад трох да шасці месяцаў і нярэдка сутыкаюцца з адміністрацыйнымі складанасцямі пры спробе працягнуць тэрмін дзеяння візы.

У ліпені Апарат Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў адклікаў папярэдняе рашэнне не падаўжаць дазвол на рэлігійную працу для па меншай меры двух польскіх святароў, дазволіўшы ім працягваць службу ў краіне. Рымска-каталіцкая царква сцвярджала, што нягледзячы на тое, што Апарат Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў спасылаецца на атрыманне святарамі штрафных штрафаў за перавышэнне хуткасці, прынамсі адзін з іх не кіраваў аўтамабілем і не меў пасведчання кіроўцы, а ДАІ пацвердзіла, што ніколі не затрымлівала абодвух за перавышэнне хуткасці. Апарат Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў, паводле звестак, працягнуў іх дазвол да таго моманту, пакуль “сітуацыя не будзе далей прааналізаваная”.

У красавіку мясцовыя жыхары Гомеля паведамілі, што на тэрыторыі былых габрэйскіх могілак пачалося ўзвядзенне двух раскошных жылых дамоў. Паводле Габрэйскага тэлеграфнага агенцтва (ГТА), габрэйскі актывіст падаў хадайніцтва аб судовай забароне, аднак 21 жніўня Суд Цэнтральнага раёна адхіліў гэтае хадайніцтва. Паводле інфармацыі ГТА, Еўраазіяцкі габрэйскі кангрэс, Сусветны габрэйскі кангрэс і Саюз габрэйскіх грамадскіх аб’яднанняў раскрытыкавалі рашэнне суда. Прадстаўнік Міністэрства замежных справаў між тым заявіў ГТА, што даследаванне пробаў на чалавечыя парэшткі, якое ажыццяўлялася ў сакавіку ў прысутнасці Рабіна Давіда Кантаровіча, прадэманстравала “адсутнасць чалавечых парэштак у зямлі” і суполка рабіна прыйшла да высновы, што “няма прычынаў баяцца, што будаўніцтва патрывожыць чалавечыя парэшткі”. Забудоўшчык і мясцовая габрэйская суполка, паводле звестак, падпісалі пагадненне аб супрацоўніцтве і адпаведных дзеяннях у выпадку, калі на будаўнічай пляцоўцы будзе нешта адкапана. Будаўніцтва аднавілася, а мясцовыя рабіны, паводле інфармацыі, больш не выказвалі заклапочанасці, паколькі з моманту судовых слуханняў не паступала ніякіх сведчанняў пра адкапаных парэшткі. Ізраільскі амбасадар у верасні наведаў Гомель і сустрэўся з мясцовымі ўладамі, а мясцовая габрэйская суполка працягнула ажыццяўляць маніторынг за далейшым будаўніцтвам.

Па-ранейшаму не было дасягнута ніякага прагрэсу ў справе размарозкі актываў Царквы “Новага жыцця”. Улады Мінска ўзнавілі свае спробы выселіць царкву з яе памяшкання – працэс, які распачаўся ў 2007 годзе і працягваўся да 2012 года пасля таго, як улады адмовіліся рэгістраваць царкву па месцы яе знаходжання. Пры тым, што царква працягвала выкарыстоўваць

памяшканне для рэлігійных мэтаў, яна не змагла атрымаць ад уладаў пацверджаньня валоданьня ім і таму не мела доступу да электрычнасці. 26 красавіка судовыя прыставы паспрабавалі патрапіць у памяшканне для таго, каб зачытаць пастанову аб прымусовым высяленні, аднак парафіяне царквы не пусцілі іх унутр. Кіраўніцтва царквы працягвала сустракацца з Мінскімі гарадскімі ўладамі для абмеркавання статусу і дзейнасці царквы, але на канец года безвынікова.

20 кастрычніка намеснік міністра замежных справаў Алег Краўчанка сустрэўся з двума высокапастаўленымі мармонамі для абмеркавання рэлігійнай работы іх мясцовых суполак. Дзяржава таксама дазволіла ім абодвум звярнуцца да суполак у Мінску без спецыяльнага допуску да рэлігійнай дзейнасці.

Улады працягвалі даваць дазвол БПЦ на збор дабрачынных ахвяраванняў як у грамадскіх месцах, так і на тэрыторыі яе рэлігійных аб'ектаў. Хоць закон і не абмяжоўваў іншыя рэлігійныя групы ў зборы ахвяраванняў у публічных месцах, прадстаўнікі гэтых груп заяўлялі, што яны працягвалі абмяжоўваць сваю дзейнасць па зборы сродкаў уласнымі месцамі адпраўлення культуры або іншай маёмасцю па прычыне пераследу з боку ўладаў у выпадку, калі яны рабілі спробу збіраць ахвяраванні ў іншых месцах. Крышнаіцкая супольнасць паведамляла, што мясцовыя ўлады пераследавалі іх і папярэджвалі супраць збору ахвяраванняў у грамадскіх месцах.

У ліпені СМІ паведамлілі, што мемарыялы ў памяць ахвяраў Халакосту, пабудаваныя яшчэ ў савецкі час, а таксама трохі пазней, не ўшаноўвалі ахвяраў габрэйскага народа. Цягам года габрэйская супольнасць працавала сумесна з мясцовымі ўладамі над тым, каб узвесці новыя манументы адмыслова ў памяць габрэйскіх ахвяраў.

Раздзел III. Статус грамадскай павагі да свабоды веравызнання

Паводле паведамленняў прадстаўнікоў Сведкаў Іеговы, 14 чэрвеня ў Каменцы лекары прымусілі састарэлую жанчыну, якая належала да Сведкаў Іеговы, зрабіць пераліванне крыві, нягледзячы на яе адназначную пісьмовую адмову ад гэтай працэдуры.

БПЦ, у прыватнасці мінская парафія Храма Увядзення ў храм Найсвяцейшай Багародзіцы, працягвала штогадовае ўшанаванне ў якасці аднаго са сваіх святых і пакутнікаў Гаўрылы Беластоцкага, малога дзіцяці, нібыта забітага

габрэямі ў Гродна ў 1690 годзе. Лідары габрэйскай супольнасці зноў выказалі сваю заклапочанасць памінальнай малітвай, якая прагучала ў гадавіну смерці Беластоцкага 3 траўня. Тэкст малітвы ўключаў урывак пра тое, што “мужны Гаўрыла быў адданы пакутніцкай смерці праз падман габрэяў”.

Прадстаўнікі габрэйскіх суполак і актывісты грамадзянскай супольнасці выразілі занепакоенасць панславянскім нацыяналізмам, які адкрыта спавядалі некаторыя экстрэмісцкія групы. Паводле шырока распаўсюджанага меркавання, за антысеміцкімі інцыдэнтамі па ўсёй краіне стаяла неанацысцкая група “Руская нацыянальная еднасць”, а таксама прыхільнікі падобных груп. Шырока даступнымі былі антысеміцкія і ксенафобскія газеты, літаратура, кампакт-дыскі і відэакасеты, часта завезеныя з Расіі.

Паступалі новыя паведамленні пра вандалізм у дачыненні да габрэйскіх мемарыялаў у Магілёве. 20 лютага Магілёўскі раённы суд прызнаў вінаватымі трох маладых людзей за распыленне ў лістападзе 2016 года чорнай фарбы на помнік у памяць тысяч габрэяў, забітых нацыстамі ў мясцовым гета падчас Халакосту. Двое з маладых людзей атрымалі да двух з паловай год пазбаўлення волі, а яшчэ адзін - два гады ўмоўна па прычыне непаўнагадовага ўзросту. Усе трое прызналі сваю віну і сазналіся ў прапаведванні нацысцкіх ідэй і прыналежнасці да мясцовай групы скінхэдаў. 16 траўня суд вышэйшай інстанцыі адхіліў іх апеляцыю аб пераглядзе пакарання.

16 лістапада магілёўская міліцыя затрымала двух мясцовых жыхароў і абвінаваціла іх у крадзяжы частак металёвай агароджы з магілаў на мясцовых габрэйскіх могілках. На канец справаздачнага года расследаванне працягвалася.

20 лістапада Магілёўскі суд прысудзіў мясцовага жыхара Андрэя Кузьміна да шасці месяцаў пазбаўлення волі па абвінавачанні ў распальванні міжнацыянальнай варожасці ў адносінах да рускіх і габрэяў і ў закліках да знішчэння габрэяў у сваіх пастах у сацыяльных сетках, што, паводле звестак, мела дачыненне да дзейнасці ультраправых украінскіх групавак. 9 жніўня ўлады арыштавалі яго за размяшчэнне нацысцкай сімволікі анлайн, і ён прызнаў сваю віну.

Міжканфесійнае хрысціянскае рэлігійнае брацтва “Біблейскае таварыства” працягвала друкаваць і распаўсюджваць асобнікі Бібліі і іншую рэлігійную

літаратуру, у тым ліку перадала Бібліі ў дзіцячыя дамы і шпіталі ў студзені. Заснаванае Беларускай праваслаўнай, Рымска-каталіцкай і Грэка-каталіцкай цэрквамі, Саюзам евангельскіх хрысціян-баптыстаў, Саюзам хрысціян веры евангельскай і Канфедэрацыяй цэркваў хрысціян-адвентыстаў сёмага дня, “Біблейскае таварыства” таксама ўдзельнічала ў адукацыйных і дабрачынных праектах, накіраваных на ўразлівыя групы насельніцтва.

БПЦ, Саюз евангельскіх хрысціян-баптыстаў і Саюз евангельска-лютэранскіх цэркваў стварылі міжрэлігійную працоўную групу на базе Беларуска-нямецкага міжнароднага адукацыйнага цэнтра пасля яго адкрыцця ў Мінску ў 1994 годзе. У 2015 годзе да іх далучыліся габрэйскія рэлігійныя суполкі. Дзейнасць групы была накіраваная на падтрыманне міжрэлігійнага дыялогу паміж канфесіямі хрысціянства і іудаізму шляхам арганізацыі квартальных сустрэч, семінараў на тэалагічныя тэмы, паездак па краіне і паездкі ў Зіген у Германіі цягам году з фокусам на міжрэлігійным дыялогу і сацыяльных паслугах. Група наведла сваіх нямецкіх партнёраў, мясцовы музей, дзіцячы шпіталь і сямейны цэнтр, паўдзельнічала ва ўрачыстых мерапрыемствах на месцы сінагогі, спаленай у 1938 годзе, а таксама сустрэлася з мясцовымі ўладамі.

Раздзел IV. Палітыка і дзейнасць урада ЗША

У верасні супрацоўнікі амбасады ЗША і дэлегацыя са Злучаных Штатаў сустрэліся з афіцыйнымі прадстаўнікамі Міністэрства культуры і Міністэрства замежных справаў, а таксама з пракурорамі для абмеркавання пытанняў, звязаных з захаваннем месцаў габрэйскай культурнай і гістарычнай спадчыны. Супрацоўнікі амбасады супольна з дзяржаўнымі чыноўнікамі трымалі на кантролі паведамленні пра выпадкі вандалізму і будаўніцтва на месцах былых габрэйскіх могілак.

Часовы павяраны ў справах і іншыя супрацоўнікі амбасады працягвалі рэгулярна сустракацца з прадстаўнікамі БПЦ, Рымска-каталіцкай царквы і рэлігійных меншасцяў. З габрэйскімі рэлігійнымі групамі яны абмяркоўвалі праявы антысемітызму і захавання габрэйскай рэлігійнай спадчыны; а са Сведкамі Іеговы, сябрамі Міжнароднага таварыства Свядомасці Крышны і пратэстанцкімі суполкамі - дзяржаўныя абмежаванні рэгістрацыі і дзейнасці. Супрацоўнікі амбасады таксама працягвалі праводзіць рэгулярныя абмеркаванні абмежаванняў свабоды веравызнання з актывістамі, якія выступаюць за рэлігійную свабоду, рэлігійнымі лідарамі, юрыстамі, што

спецыялізуюцца ў пытаннях рэлігіі, і прадстаўнікамі ініцыятывы “За свабоднае веравызнанне” (група актывістаў грамадзянскай супольнасці, якая прасоўвае ідэі рэлігійнай цярпімасці). Службовыя асобы амбасады цягам года размяшчалі ў сацыяльных сетках выступы Дзяржсакратара і іншыя матэрыялы, датычныя свабоды веравызнання.